

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ДО РОБОТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Актуальним у галузі освіти постає питання інклюзії. Інклюзія (від англ. inclusion — включення) — процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі, і насамперед тих, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. Поняття інклюзії близьке за значенням до поняття інтеграція та протилежне до сегрегація. При інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання бажаного результату.

Інклюзія в широкому соціально-філософському сенсі розуміється як форма буття, спільного життя звичайних людей і людей з обмеженими можливостями (інвалідів), за чи проти якої виступає суспільство та його підсистеми (у тому числі інститути освіти), і щодо якої і ті, й інші члени суспільства мають право вільного вибору. Інклюзія — це процес реального включення осіб з інвалідністю в активне суспільне життя і однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства. Інвалідність — це не вирок долі, це, швидше, такий спосіб життя за обставин, що склалися, який може багато дати особі з інвалідністю і людям, що оточують її, якщо інвалідність розглядати в рамках соціальної концепції. Тоді головний сенс процесу інклюзії можна позначити так: «Всім тут раді!», або може стати нестерпним щоденним стражданням для всіх членів суспільства, якщо інвалідність розглядати тільки в рамках біологічної концепції, коли «Інвалід — людина, яка повністю або частково позбавлена працездатності унаслідок якої-небудь аномалії, поранення, каліцтва, хвороби» (С.І. Ожегов).

На сьогодні діти з інвалідністю та їхні батьки мають право вибору закладу навчання. Зазвичай батьки все більше схильні до навчання дітей в загальноосвітніх школах, пояснюючи це бажанням включати дітей у звичайне суспільство. Згідно з Законом України «Про охорону дитинства»: «дитина-інвалід – дитина зі стійким розладом функцій організму, спричиненим захворюванням, травмою або вродженими вадами розумового чи фізичного розвитку, що зумовлюють обмеження її нормальної життєдіяльності та необхідність додаткової соціальної допомоги і захисту». Україна як держава-учасниця Конвенції про права інвалідів: визнає, що діти-інваліди повинні в повному обсязі користуватися всіма правами людини й основоположними свободами нарівні з іншими дітьми; визнає, що інвалідність – це поняття, яке еволюціонує, і що інвалідність є результатом взаємодії, яка відбувається між людьми, які мають порушення здоров'я, і відносницькими та середовищними бар'єрами і яка заважає їхній повній та ефективній участі в житті суспільства нарівні з іншими; наголошує на важливості актуалізації проблем інвалідності як складової відповідних стратегій сталого розвитку; визнає, що дискримінація стосовно будь-якої особи за ознакою інвалідності є ущемленням достоїнства й цінності, притаманних людській особистості.

Сама інтегративна концепція інклюзивної освіти передбачає вирішення одразу декількох питань: спільне навчання із здоровими однолітками є сильним корекційним та адаптаційним фактором для дітей-інвалідів; допомагає обом сторонам набути досвід спільного навчання, дозвілля, гри, і можливість перенести цю взаємодію у суспільне життя; сприяє вихованню у дітей толерантності та емпатії у спілкуванні із людьми з інвалідністю; спрямована на формування позитивного ставлення до таких дітей у суспільстві.

Важливу роль відіграє комплексна та злагоджена робота керівництва навчального закладу, батьків, вчителів, шкільного психолога. На сьогодні випускники вищих навчальних закладів педагогічних та суспільних наук готові працювати з дітьми. Але залишається проблема готовності молодих спеціалістів до роботи з дітьми-інвалідами поза спеціалізованим закладом. Від роботи психолога та педагога залежить можливість адаптації такої дитини у класі. Досвід педагогів із Російської Федерації свідчить про недосконалість практичного впровадження законопроектів із інклюзивної освіти. Автори вказують на відсутність досвіду роботи з дітьми інвалідами, також проблемою при виконанні положень закону є відсутність технологій роботи в умовах класу, де є діти з різними діагнозами. Педагог не здатен кваліфіковано працювати за загальними навчальними планами, адже частині дітей потрібен особливий підхід. Індивідуальна

увага до дитини породжує дефіцит часу і має негативний вплив на адаптацію конкретної дитини та на процес інклюзії в цілому. За оперативними даними, із 129 тис. дітей з особливими освітніми потребами, які інтегровані до загальноосвітніх навчальних закладів, 45 відсотків складають діти з інвалідністю. Водночас, на сьогодні організаційно-методичні засади навчального процесу у загальноосвітніх школах орієнтовані на дітей з типовим розвитком, і не враховують особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами. Невідповідність форм і методів педагогічного впливу на таких дітей може створювати передумови для формування у них негативного ставлення до навчання, девіантної поведінки. Успішне запровадження інклюзивного навчання дітей з особливими потребами, потребує вирішення завдань на державному рівні, а саме: формування нової філософії державної політики щодо дітей з особливими освітніми потребами, удосконалення нормативно-правової бази у відповідності до міжнародних договорів у сфері прав людини, реалізації та поширення моделі інклюзивного навчання дітей у дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах.

Прийняття Концепції розвитку інклюзивного навчання забезпечить батькам можливість усвідомленого вибору місця для здобуття дітьми з особливими потребами якісної освіти, допоможе уникнути численних проблем, що призводять до напруження і загострення міжособистісних стосунків, порушення родинних зв'язків, послаблення інституту сім'ї в цілому.

Реалізація положень цієї концепції сприятиме:

- забезпеченню права дітей з особливими освітніми потребами на рівний доступ до якісної освіти, незалежно від стану здоров'я, місця їх проживання;
- створенню належних умов для функціонування і розвитку інклюзивної освіти в Україні, забезпеченню достатнього обсягу фінансування для впровадження інклюзивного навчання;
- зміні освітньої парадигми, удосконаленню навчального процесу шляхом урахування сучасних досягнень науки та практики;
- забезпеченню архітектурної доступності загальноосвітніх навчальних закладів різних типів, незалежно від форм власності, та підпорядкування, відповідно до потреб дітей;
- підготовці достатньої кількості кваліфікованих педагогічних кадрів, які володіють методиками інклюзивного навчання, створення системи підвищення їх професійної майстерності.

Впроваджуючи нові законопроекти та положення у галузі інклюзивної освіти, варто особливу увагу приділити підготовці фахівців. Навчальні програми з підготовки психологів та педагогів передбачають вивчення курсів з основ патопсихології, дефектології та психіатрії. Ці дисципліни знайомлять студента з особливостями розвитку дітей-інвалідів, але не дають конкретних рекомендацій щодо роботи з такими дітьми в умовах ЗОШ.

Навчальна діагностична та консультаційна практика може бути пройдена (за вибором) у спеціалізованому закладі для дітей з інвалідністю, або ж студент може обрати відповідну тему наукової роботи. Зазвичай, на цьому спеціальна підготовка майбутнього фахівця з проблем роботи з дітьми-інвалідами завершується. Отже, серед випускників лише невеликий відсоток студентів готові до роботи з цією категорією дітей, інші – взагалі не обізнані про потреби і проблеми дітей-інвалідів та їх сімей.

Додаткові навички роботи з дітьми-інвалідами майбутні педагоги та психологи можуть отримати через громадські організації, які потребують допомоги волонтерів. Студенти беруть участь у благодійних акціях, асистують педагогу або психологу при корекційно-розвивальній роботі, здійснюють спільні проекти дітей-інвалідів та дітей з нормальним розвитком.

Нині в Україні активно розвивається волонтерських рух серед студентської молоді. Студентські волонтерські групи працюють майже при кожному навчальному закладі, центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, численних громадських організаціях, здійснюючи переважно соціально-педагогічну роботу у профілактичному, просвітницькому, реабілітаційному, рекреативному, охоронно-захисному та соціально-побутовому напрямках.

Для здійснення такого широкого кола діяльності на волонтерських засадах потрібні не тільки спеціальні знання, вміння та навички, але й відповідні особистісно-моральні якості. Тому великого значення для соціального становлення студента-волонтера відіграє засвоєння у процесі підготовки етичних принципів соціально-педагогічної діяльності.

Закон України «Про волонтерську діяльність» визначає, що волонтерська діяльність ґрунтується на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності, безкорисливості, неприбутковості. Провідними напрямками здійснення цієї діяльності є:

- надання волонтерської допомоги з метою підтримки малозабезпечених, безробітних, багатодітних, бездомних, безпритульних, осіб, що потребують соціальної реабілітації;
- здійснення догляду за хворими, інвалідами, самотніми, людьми похилого віку та іншими особами, які через свої фізичні, матеріальні чи інші особливості потребують підтримки та допомоги;
- надання допомоги особам, які через свої фізичні або інші вади обмежені в реалізації своїх прав і законних інтересів.

Волонтерська діяльність допомагає вдосконалити навички та уміння, які спеціаліст здобуває за період навчання. Раніше діти-інваліди навчалися у спеціалізованих навчальних закладах, і працювати з ними чи ні – був особистий вибір фахівця у галузі освіти. Тепер, якщо ми говоримо про впровадження інклюзивної освіти на рівні держави, то маємо зауважити:

Всі випускники, які підуть працювати у навчальний заклад, мають володіти навичками роботи з дітьми-інвалідами.

Вищий навчальний заклад має озброїти майбутнього спеціаліста знаннями, які базуються на освітніх програмах щодо дітей-інвалідів.

У роботі з дітьми-інвалідами такі особисті якості як толерантність, емпатія, альтруїзм, любов до кожної окремої дитини стають професійно важливими.

Вважаємо, що одним із варіантів вирішення проблеми є волонтерська діяльність студентів. У кожному місті є державні та громадських організацій, які працюють з дітьми-інвалідами. Продуктивною буде співпраця вищого навчального закладу та ряду таких організацій. Перші отримають базу для практичної роботи, а другі – посильну допомогу у вигляді людського ресурсу. Досвід роботи з дітьми-інвалідами дозволить майбутньому спеціалісту швидше адаптуватися до надання освітніх послуг в умовах інклюзії.

На нашу думку, волонтерська діяльність є формою просоціальної поведінки сучасної молоді, яка позитивно впливає на психологічний мікроклімат студентської академічної групи, та в цілому покращує фізичне самопочуття.